

*E*konferencja

JĘZYKI OBCE

Bożena Janiszewska

Dysleksja, dysgrafia i inne trudności szkolne w nauce języków obcych

Rozporządzenie MEN w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolach, szkołach i placówkach weszło w życie 30 kwietnia 2013 r.

Aby takiej pomocy udzielić, należy:

- wytypować uczniów mających trudności (obserwacja, oceny, sprawdziany, opinie i orzeczenia z poradni psychologiczno-pedagogicznych itp.);
- określić rodzaje i przyczyny trudności (diagnoza);
- zaoferować i wdrożyć różnego rodzaju pomoc.

Poniżej przedstawię niektóre, najczęściej występujące trudności w nauce języków obcych, ich objawy oraz przyczyny. Znajomość wszystkich tych czynników jest niezbędna, by udzielić uczniom odpowiedniej pomocy i zmniejszyć trudności w nauce.

Uwagi ogólne

Jeżeli trudności w nauce wynikają z wad wzroku, słuchu, funkcjonowania układu nerwowego i z innych niepełnosprawności, **to wszyscy ci uczniowie mają orzeczenia lub powinni je otrzymać** (mogą je uzyskać w trakcie nauki szkolnej na podstawie badań psychologicznych i lekarskich). Dzieci takie najczęściej uczą się w klasach integracyjnych. Jeśli pozostały w klasach masowych, to w orzeczeniach omówiono sposoby i metody pracy z nimi. Zwykle pracują z tymi dziećmi pedagodzy terapeuci, a nauczyciele są informowani o specjalnych potrzebach edukacyjnych uczniów i uwzględniają te potrzeby w trakcie pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Drugim rodzajem uczniów, którzy wymagają pomocy psychologiczno-pedagogicznej są ci, którzy otrzymali opinie psychologiczne z poradni psychologiczno-pedagogicznych. **Opinie te powinny zawierać konkretne wskazania dotyczące wymagań szkolnych dostosowanych do możliwości uczniów oraz metod i sposobów pracy z nimi.** Jeżeli brak tego rodzaju zaleceń, to psycholog z poradni może być

zapraszany na posiedzenia rady pedagogicznej i powinien ustnie lub na piśmie uzupełnić wskazania i służyć nauczycielom pomocą.

Pozostali uczniowie z trudnościami w nauce, w zachowaniu lub w kontaktach z rówieśnikami, wymagający pomocy psychologiczno-pedagogicznej na terenie szkoły to:

- dzieci typowane przez nauczycieli, którzy zaobserwowali trudności,
- dzieci zgłaszane przez rodziców, którzy dostrzegają trudności i nie potrafią pomóc dziecku,
- starsi uczniowie – sami mogą się zgłaszać z prośbą o udzielenie pomocy.

Największą trudność sprawia nauczycielom nie samo typowanie dzieci z trudnościami w nauce, ale **określenie przyczyn tych trudności**. Nie są przecież specjalistami w tym zakresie. Zajmują się przede wszystkim dydaktyką i wychowaniem, nie są przygotowani do stawiania diagnozy psychologicznej, zwłaszcza nauczyciele języków obcych. A formy i jakość pomocy dobiera się do wyników diagnozy!

Niniejsze opracowanie ma pomóc nauczycielom w stawianiu hipotez co do przyczyn trudności w nauce i zachowaniu na podstawie zaobserwowanych objawów. Zostaną omówione podstawowe sposoby pomocy uczniom w zależności od diagnozy, rodzaj stawianych im wymagań oraz możliwości rozszerzenia przez nauczyciela własnej wiedzy przez sięgnięcie do publikacji fachowych.

Trudności w nauce

Trudności w nauce spowodowane brakami wiedzy, niepełnym jej utrwaleniem, trudnościami w zrozumieniu treści nauczania

Tego rodzaju trudności zwykle w każdej klasie jest najwięcej i są one jedną z najważniejszych przyczyn wszystkich niepowodzeń w nauce. Brak pewnych wiadomości

lub umiejętności skutkuje lawinowym nawarstwianiem się trudności, szczególnie tam, gdzie materiał jest omawiany w systemie liniowym (umiejętność czytania, pisania i liczenia w klasach młodszych, nauka języka obcego, matematyka, fizyka, i inne w klasach starszych).

Jacy uczniowie mają tego typu trudności?

Uczniowie często chorujący i nieobecni w szkole (w domu rodzice nie potrafią pomóc), młodzież z alergią (np. wziewną – uczulenie na pyłki i pleśnie oraz roztocza) – złe samopoczucie utrudnia przyswajanie materiału. Uczniowie biorący duże dawki antybiotyków lub innych leków zaburzających procesy zapamiętywania i pamięci trwałej. Takim uczniom potrzebna jest pomoc okresowa, należy po prostu uzupełnić braki!

Uczniowie infantylni (niedojrzały emocjonalnie w stosunku do wieku) niemający poczucia obowiązkowości i odpowiedzialności (nie wiedzą, co jest zadane i co należy powtórzyć oraz utrwalić: słówka, zwroty). Często są to dzieci zarówno młodsze, jak i starsze wychowywane w sposób zbyt opiekuńczy i we wszystkim wyręczane przez rodziców. We współpracy z rodzicami należy opracować metodę zapisywania przez ucznia obowiązków związanych z nauką w domu, a w szkole tylko pomóc w zrozumieniu materiału – także okresowo!

Czasem pomaga opracowanie wspólne z uczniem takiego planu dnia, by uczeń mógł odpocząć po nauce w szkole, odrobić lekcje i mieć jeszcze czas na rozrywkę i kontakty z rówieśnikami.

Jak typować uczniów z brakami umiejętności lub z niedostatecznie opanowanymi treściami nauczania?

Jedyną metodą jest tu sprawdzanie opanowania materiału po każdym nowym dziale, po pewnej dawce materiału. Sprawdziany powinny być tak skonstruowane, by nie tylko kontrolować poziom wiedzy, lecz także sprawdzać rozumienie omawianych treści oraz sposobów wykorzystywania opanowanych umiejętności.

WAŻNE: sprawdzian jest głównie informacją dla nauczyciela, a nie karą dla uczniów!

Każdy uczeń powinien mieć możliwość poprawy sprawdzianów i zastąpienia oceny niedostatecznej oceną pozytywną – w taki sposób motywuje się młodzież do nauki i do pokonywania trudności.

Trudności w nauce spowodowane niewłaściwym tempem i kłopotami z opanowaniem techniki pisania

Trudności grafomotoryczne – dysgrafia

Wbrew pozorom trudności tego typu nie dotyczą tylko dzieci młodszych, ale wszystkich uczniów w szkole podstawowej i ponadpodstawowej!

Trudności typu:

- wolne tempo pisania,
- brak płynności ruchów ręki podczas pisania,
- uproszczone (zgeometryzowane pismo),
- nieczytelne pismo spowodowane zmianą kształtu liter **powodują tak silne skupienie na samej czynności pisania**, że uczniowie nie zwracają uwagi na poprawność ortograficzną, gramatyczną, sensowność zapisywanych treści; nie mogą ich także zapamiętać.

Od klasy IV szkoły podstawowej przez cały okres nauki (gimnazjum, liceum) tak męczy się im ręka podczas pisania, że:

- nie prowadzą zeszytów (wolą w klasie słuchać i zapamiętywać, niż pisać);
- z reguły nie zapisują informacji o zadanych pracach do domu i zapominają je zrobić;
- ich prace pisemne typu: streszczenia, opisy czy wypracowania są bardzo krótkie (ból ręki podczas pisania).

Bardzo duże trudności tego typu to dysgrafia (podejrzenie dysgrafii wymaga badań psychologicznych i odpowiedniej opinii).

Etap edukacyjny: szkoły ponadpodstawowe

Rozwój sprawności rąk kończy się w wieku około 10–12 lat (u dziewcząt wcześniej, u chłopców około 1,5 roku później), dlatego u młodzieży na etapie szkoły ponadgimnazjalnej nadal dość częste są: zmiana kształtu liter i cyfr, ich upraszczanie i geometryzacja, nieczytelne pismo, wolne tempo pisania, zmęczenie ręki. Oprócz tego:

- pojawia się niemożność automatyzacji pisania lub są widoczne bardzo duże trudności w tym zakresie;
- nieczytelne pismo i braki w zeszytach praktycznie uniemożliwiają korzystanie z notatek robionych na lekcjach; wielu uczniów unika zapisywania czegokolwiek;
- prace pisemne szczególnie z przedmiotów humanistycznych są krótkie i ubogie – w związku z tym uczniowie mają niskie oceny zwłaszcza z języka polskiego, ale też z języków obcych;
- obliczenia w zeszytach do matematyki są mało czytelne, rysunki figur i brył – niestaranne, co utrudnia rozwiązywanie zadań; w innych zeszytach przedmiotowych także występują braki, trudno jest z nich korzystać;
- pisemne sprawdziany są mało czytelne, skrótowe lub niedokończone (zbyt wolne tempo pracy), brak rozwinięcia treści – oceny w związku z tym nie są dobre.

Jakie są główne przyczyny trudności grafomotorycznych i dysgrafii?

Zazwyczaj nie ma jednej przyczyny, wszystkie zaburzenia i opóźnienia rozwojowe są uwarunkowane wieloma czynnikami. Można się jednak pokusić o wymienienie najczęściej występujących przyczyn. Są to:

- obniżone lub zbyt silne napięcie mięśniowe we wczesnych etapach rozwoju utrzymujące się przez wiele lat

– odpowiedzialny za to układ nerwowy najprawdopodobniej został zaburzony:

- w trakcie rozwoju w okresie prenatalnym przez czynniki patogenne w tym przez nadmiar męskich hormonów (dysgrafia częściej występuje u chłopców niż u dziewcząt),
- w czasie akcji porodowej (niedotlenienie, drobne wylewy itp.);
- uszkodzenie ośrodków korowych odpowiedzialnych za specyficzne czynności wykonywane rękami – omówione trudności w pisaniu są jednym z przejawów dyspraksji (zaburzenia ruchów rąk i czynności narządowych);
- ogólne zaburzenia motoryki – niezdarność ruchowa (opóźnienie w rozwoju ruchowym, brak czworakowania w niemowlęctwie, zaburzenia równowagi statycznej i dynamicznej, zaburzenia koordynacji ruchów całego ciała);
- opóźniony lub zaburzony proces lateralizacji (stronność czynnościowa); lateralizacja niejednorodna, słaba;
- opóźniony proces kostnienia szczególnie nadgarstka (znacznie niższy wiek szkieletowy dziecka w porównaniu z wiekiem biologicznym).

WAŻNE: przyczyną brzydkiego pisma nie są niedbałość ani lenistwo!

Patrz bibliografia: M. Bogdanowicz; H. Nartowska, H. Spionek

**Jak pomagać uczniom z trudnościami grafomotorycznymi i dysgrafią?
Jak ich traktować w szkole?**

Wskazania ogólne niezależne od wieku:

- zwracać uwagę na **właściwą postawę podczas pisania** (obie ręce na blacie, ręka dominująca pisze/rysuje, ręka niedominująca przytrzymuje i przesuwają zeszyt lub kartkę);
- zwracać uwagę na **właściwy chwyt przyboru do pisania**;
- nie karać za brzydkie, nieczytelne pismo;
- **nie wymagać wielokrotnego przepisywania tekstu** (im więcej dziecko/uczeń pisze, tym bardziej narasta zmęczenie i pismo się pogarsza; podczas przepisywania wzrasta napięcie emocjonalne, mięśniowe i jakość pisma staje się gorsza);
- nie obniżać oceny ogólnej z powodu brzydkiego pisma; należy oceniać za treść merytoryczną;
- **dłuższe prace uczeń powinien pisać na komputerze.**

Na czym polega pomoc psychologiczno-pedagogiczna w szkole?

Najbardziej skuteczna jest pomoc dzieciom w klasach 0 i klasach I–III. Zajęcia z dziećmi należy prowadzić w różnych zakresach i różnych formach: lekcje WF oraz ćwiczenia z terapeutą.

Pomoc w gimnazjach i liceach

Jak wspomniano wyżej, rozwój sprawności rąk u dzieci kończy się w wieku około 10–12 lat. Uczniom z trudnościami grafomotorycznymi można pomóc przez

doskonalenie pisma typu technicznego. Nie należy obniżać ocen za jakość pisma, natomiast **konieczne jest wydłużenie czasu pisania sprawdzianów wewnętrznych i zewnętrznych** (ze wszystkich przedmiotów), warto też stworzyć możliwość pisania dłuższych prac domowych na komputerze. Uczeń, który nie musi się skupiać na samej czynności pisania, ma możliwość wykazania się wiedzą merytoryczną!

Specyficzne trudności w nauce (także w nauce języków obcych):

- pisanie, czytanie – **dysleksja wzrokowa lub/i słuchowa**;
- w nauce matematyki – **dyskalkulia**;
- liczne błędy ortograficzne, mimo znajomości zasad pisowni – **dysortografia**;
- **Fragmentaryczne zaburzenia mowy i myślenia.**

Dysleksja: specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu

O specyficznych trudnościach w nauce mówimy wówczas, gdy:

- rozwój umysłowy ucznia jest zgodny z wiekiem (norma intelektualna);
- proces dydaktyczny w klasach I–III przebiegał prawidłowo;
- mimo odpowiedniej terapii trudności nadal się utrzymują.

Używamy często pojęć: dysfunkcje rozwojowe, deficyty parcjalne, deficyty fragmentaryczne bądź zaburzenia fragmentaryczne.

Jeżeli takie trudności i zaburzenia występują u przedszkolaków lub uczniów z klas I–III, którzy dopiero uczą się pisać i czytać, to mówimy o ryzyku dysleksji rozwojowej. Jeśli, mimo udzielanej pomocy, po skończeniu klasy IV utrzymują się trudności w pisaniu i czytaniu, to nazywamy je dysleksją rozwojową (w odróżnieniu od dysleksji patologicznej – nabytej z powodu urazów mózgu, chorób, wylewów itp.).

WAŻNE: dysleksja i inne dysfunkcje są zaburzeniami utrzymującymi się przez całe życie; terapia i ćwiczenia zmniejszają objawy zaburzeń, ale ich nie likwidują. Można mówić o zaburzeniach typu organicznego bądź funkcjonalnego uwarunkowanych wieloczynnikowo. Zaburzenia te mogą mieć charakter dziedziczny, wrodzony lub powstały one w okresie porodu.

Oto krótka charakterystyka tych trudności.

Ryzyko dysleksji lub dysleksja wzrokowa

Główną przyczyną dysleksji typu wzrokowego są **zaburzenia spostrzegania wzrokowego w tym znaczne zaburzenia w ujmowaniu zależności przestrzennych i zależności między elementami spostrzeganej całości**, np. trudność

z umiejscowieniem przedmiotu nad, pod, obok, za, przed. Odpowiedzialne za te zaburzenia są okolice wzrokowe w płatach potylicznych mózgu, okolice ciemieniowe oraz mózdzek. Spostrzeganie wzrokowe rozwija się do wieku około 17 lat.

Niektóre objawy ryzyka dysleksji lub dysleksji typu wzrokowego

- trudności w różnicowaniu, rozpoznawaniu i zapamiętywaniu kształtu liter, cyfr i symboli; układu liter, ich kolejności;
- wolne tempo czytania, przekraczanie trudniejszych wyrazów, szybki proces zmęczenia podczas czytania, brak zrozumienia treści zadań, poleceń, tekstu;
- w pisaniu zamiana i opuszczanie liter oraz drobnych znaków graficznych;
- trudności w stosowaniu wielkiej litery;
- łączenie przyimków z rzeczownikami w jeden wyraz;
- w językach obcych trudności w pisaniu wyrazów, w stosowaniu innego znaczenia liter niż w języku polskim (rosyjski); w analizie i syntezie dłuższych wyrazów (niemiecki);
- trudności w stosowaniu symboli we wzorach chemicznych, fizycznych i matematycznych;
- trudności w odczytywaniu schematów, rysunków technicznych;
- trudności w różnicowaniu kątów w geometrii, przekrojów figur i brył w stereometrii, zaburzona wyobraźnia przestrzenna;
- trudności w orientacji przestrzennej i orientacji na mapie;
- silnie zaburzone uwaga i pamięć wzrokowa.

Jak można pomóc uczniom z trudnościami w spostrzeganiu wzrokowym?

- różnicowanie liter za pomocą kolorów, podkreśleń;
- „ruchowe” zapamiętywanie kształtów (rysowanie palcem, ręką w powietrzu);
- słowne omawianie kształtów liter, omawianie różnic między literami;
- długotrwała terapia ryzyka dysleksji lub dysleksji prowadzona przez terapeutę;
- nie wymagać głośnego czytania przy klasie (powstaje lęk przed ośmieszeniem i niepowodzeniem);
- liberalnie traktować błędy w pracach pisemnych, premiować treść merytoryczną;
- zwolnić z pisania dyktand (uczenie się pisowni jest znacznie utrudnione);
- zezwolić na ustną poprawę negatywnie ocenianych prac pisemnych;
- premiować pracę ze słownikiem;
- wydłużać czas pisania sprawdzianów i egzaminów wewnętrznych i zewnętrznych;
- stosować się do wskazówek zawartych w opiniach psychologicznych.

Ryzyko dysleksji lub dysleksja słuchowa

Mówiąc o dysleksji typu słuchowego, mamy na myśli **zaburzenia w spostrzeganiu dźwięków mowy ludzkiej, a dokładnie w rozpoznawaniu i różnicowaniu ich brzmienia** (tzw. słuch fonematyczny) oraz **w ujmowaniu zależności czasowych między nimi** (kolejność dźwięków, rytm i rymy, akcent, melodia języka itp.), a także **w odróżnianiu czasu trwania dźwięków**. Za odbiór dźwięków mowy ludzkiej odpowiada pojedynczy, zlokalizowany w płacie skroniowym półkuli dominującej słuchowy ośrodek mowy (spostrzeganie słuchowe dźwięków mowy ludzkiej rozwija się do około 10–12 roku życia).

Czasem opóźnienie w rozwoju dominacji półkul mózgowych (stronność – lateralizacja) ma negatywny wpływ na dojrzewanie ośrodka mowy zarówno słuchowego, jak i ruchowego).

Dysleksja słuchowa także częściej występuje u chłopców i jej uwarunkowania są tego samego rodzaju jak przyczyny dysleksji wzrokowej.

Niektóre przejawy ryzyka dysleksji i dysleksji typu słuchowego w pisaniu, czytaniu, nauce języków obcych, w naukach humanistycznych, matematyczno-fizycznych, przyrodniczych:

- błędy w zapisie literowym głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych (b–p; d–t; g–k); błędy w końcówkach wyrazów (a–om; e–en), błędy w zmiękczeniach (si–ś; ci–ć, ni–ń); przestawianie kolejności głosek, sylab;
- **trudności w czytaniu** – w analizie i syntezie głoskowej, sylabowej wyrazów; bardzo szybko narastające zmęczenie, brak zrozumienia tekstu, zrozumienia poleceń w zadaniach, treści instrukcji szczególnie w języku obcym itp.; duże trudności w korzystaniu z podręczników;
- **obniżenie i zaburzenie pamięci rytmów**, rymów, tabliczki mnożenia, dat, nazwisk, trudniejszych pojęć, sekwencji, słówek, zwrotów obcojęzycznych;
- stosunkowo ubogi, prosty słownik; **trudności w werbalizacji myśli**;
- duże trudności w rozumieniu wykładów podczas lekcji;
- trudności w nauce wszystkich przedmiotów szkolnych.

WAŻNE: uczniowie o dobrym słuchu muzycznym zazwyczaj dobrze mówią w językach obcych – zapamiętują słówka i zwroty, oddają melodię języka i akcent. Problemem może być dla nich czytanie i pisanie – popełniają bardzo dużo błędów! Należy różnicować wymagania i stosować sterowanie pozytywne.

Fragmentaryczne zaburzenia mowy i myślenia jako skutek dysleksji słuchowej

- ubogie treściowo i krótkie prace pisemne, **błędy językowe, stylistyczne i gramatyczne**;
- nieporadność językowa;
- duże trudności w nauce języków obcych;

- kłopoty w myśleniu w języku obcym;
- **trudności w oddaniu właściwych akcentu** i melodyki języka (nie występują w przypadku, gdy dziecko ma dobry słuch muzyczny);
- duże **trudności w skupianiu uwagi podczas słuchania wykładów** i w zapamiętywaniu ich treści;
- bardzo duże **trudności w rozumieniu czytanych instrukcji, poleceń**, szczególnie gdy dodatkowo przeszkadza stres egzaminacyjny.

Jak można pomóc uczniowi z trudnościami w spostrzeganiu słuchowym?

- kojarzyć tekst mówiony (a przez to słuchany) z tekstem napisanym (ćwiczenia integracji słuchowo-wzrokowej), mogą to być: pojęcia naukowe, tytuły utworów, nazwiska autorów, słówka, zwroty;
- umożliwić uczniowi korzystanie na lekcjach ze streszczeń wykładów z zapisami trudniejszych pojęć, nazwisk, dat itp. (korzystanie z pamięci wzrokowej);
- wymagać spisywania wskazówek udzielanych na lekcjach, zapisywania, co uczeń powinien ćwiczyć w domu, oraz przynieść na następną lekcję;
- wielokrotnie w trakcie lekcji powtarzać zwroty, nazwy itp. – są to ćwiczenia w zapamiętywaniu;
- mobilizować ucznia do poprawnych językowo, stylistycznie i gramatycznie wypowiedzi (polecenia typu: jak to można inaczej powiedzieć, dobrze, ale spróbuj jeszcze raz itp.) – wzbogacanie zasobu słów i poprawności wypowiedzi; ćwiczyć zapamiętywanie znaczenia kontekstowego zwrotów;
- **uczyć korzystania ze słownika i codziennej pracy ze słownikiem; premiować za samodzielną poprawę;**
- umożliwiać ustną poprawę negatywnych ocen z prac pisemnych;
- zwracać uwagę na treść merytoryczną bardziej niż na popełniane błędy w pisaniu;
- wydłużyć czas pisania sprawdzianów i egzaminów wewnętrznych i zewnętrznych.

Dyskalkulia

Dyskalkulia to specyficzne trudności w uczeniu się głównie arytmetyki. Uczeń rozumie treść zadań, wie, jak zadanie rozwiązać, ale nie potrafi np. zapisać danych za pomocą cyfr, nie umie wykonać prostych działań na liczbach, nie rozumie mierzenia, nie odróżnia jednostek miar, nie pamięta swej daty urodzenia, numeru własnego domu, nie różnicuje np. odległości.

Przyczyną dyskalkulii są zaburzenia funkcjonowania bądź budowy komórek nerwowych w pewnych obszarach m.in. w płatach skroniowych, ciemieniowych, w mózdzku oraz zaburzenia neurotransmiterów.

Niektóre trudności w nauce spowodowane dyskalkulią

Ma ona różną formę, różne przejawy, może się ujawnić podczas nauki matematyki, fizyki, chemii, geografii, w języku polskiego, języków obcych, biologii.

Dyskalkulia – specyficzne trudności w uczeniu się matematyki mimo prawidłowego rozwoju umysłowego.

Powoduje:

- trudności w zapamiętaniu kształtu cyfr i ich różnicowaniu;
- błędne zapisywanie i odczytywanie liczb wielocyfrowych;
- przestawianie cyfr w zapisach liczb wielocyfrowych (np. 72 zamiast 27), zamianę znaków (< zamiast >, x zamiast:, = zamiast –);
- trudności w różnicowaniu kątów, figur, brył i ich rzutów oraz przekrojów;
- trudności w wykonywaniu wszelkich działań na liczbach; w pisemnym dodawaniu, odejmowaniu, mnożeniu i dzieleniu, w zrozumieniu ułamków zwykłych i dziesiętnych oraz w działaniach na ułamkach;
- trudności w rozumieniu i wykonywaniu wykresów funkcji;
- **trudności w orientacji w czasie i przestrzeni, w ocenie odległości;**
- trudności w rozumieniu jednostek miar i w posługiwaniu się nimi;
- trudności w zapamiętywaniu wzorów matematycznych, fizycznych, dat, epok wartościowości pierwiastków, itp.;
- obniżoną pamięć liczb; liczebników również w językach obcych.

Uczniowie z dyskalkulią często nie mają trudności z algebrą. Wymagają jednak pomocy odpowiednich terapeutów.

Uczniowie ze stwierdzoną dysleksją i dyskalkulią zazwyczaj składają do szkół opinie z poradni z zaleceniem wydłużenia czasu na sprawdzianach wewnętrznych i zewnętrznych; **uczniowie z głęboką dysleksją są zwalniani z nauki drugiego języka obcego w szkołach ponadpodstawowych.**

Uczniowie z innymi trudnościami szkolnymi

Trudności szkolne występują także u uzdolnionych językowo uczniów z ADHD oraz z zespołem Aspergera.

Trudności szkolne dzieci z ADHD

ADHD – zespół nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi

Przyczyną ADHD są zwykle zaburzenia neurotransmiterów w korze mózgowej – w płatach przedczołowych i czołowych (odpowiedzialnych za planowanie, organizowanie czynności, w tym także za poczucie obowiązku i odpowiedzialności).

Na ADHD składają się zwykle trzy elementy:

- **deficyty uwagi** (słaba koncentracja, uwaga mimowolna, brak podzielności i duża przeczutność uwagi oraz jej mały zakres);
- **nadpobudliwość psychoruchowa** (częsta zmiana pozycji, niepokój ruchowy, ekspansja ruchowa, brak powściągu myślowego, pochopność w spostrzeganiu i działaniu, łatwe uleganie namowom innych);
- **impulsywność emocjonalna** oraz impulsywność w działaniu i myśleniu, brak organizacji – przerywanie, porzucanie lub zmiana charakteru działań.

Dzieci i uczniowie z ADHD są porównywane do jadącego roweru bez hamulców i w większości wypadków oprócz terapii wymagają leczenia farmakologicznego.

Uczniowie z ADHD powinni mieć orzeczenia z poradni ze szczegółowymi wskazaniem dla nauczycieli (m.in. wydłużenie czasu na sprawdzianach wewnętrznych i zewnętrznych).

Objawy zaburzeń uwagi (bez ADHD!)

Brak zdolności do skupiania uwagi:

- częste przerywanie wykonywanej czynności;
- brak kontroli wykonywanych działań;
- brak powściągu myślowego (najpierw powie, napisze – potem poprawia).

Niska zdolność skupiania się przez dłuższy czas na jednym zadaniu:

- przerywanie czynności i zajmowanie się czymś innym;
- zaniechanie czynności i zapominanie o niej;
- zapominanie: przyborów, zeszytów, odrabiania lekcji, terminów sprawdzianów;
- liczne błędy popełniane podczas przepisywania, które uczeń może potem z łatwością poprawić (tym się różni od ucznia z dysleksją), opuszczanie wyrazów lub ich części;
- bywa, że pisany tekst nie jest ze sobą powiązany (gonitwa myśli);
- wiele błędów w obliczeniach matematycznych, mimo dobrego rozumienia treści zadań i wysokich kompetencji matematycznych;
- gubienie rzeczy.

Dzieci młodsze częściej mają trudności w skupianiu uwagi, z wiekiem (dojrzewanie układu nerwowego i wpływ ćwiczeń) poziom i jakość uwagi poprawiają się, ale zmęczenie i stres wpływają na znaczne pogorszenie się koncentracji uwagi.

Jak można pomóc uczniom z ADHD i z zaburzeniami uwagi?

- W miarę możliwości należy ograniczyć liczbę bodźców.
- Utrzymywać stały, niezmienny tryb dnia i godziny zajęć (każda zmiana powoduje napięcie i pogorszenie uwagi).

- Stosować krótkie, pojedyncze polecenia, czynność skomplikowaną rozkładać na części.
- Stawiać jasne wymagania, uzgadniać je z uczniem i wymagać ich spełnienia.
- Stosować wzmocnienia pozytywne (wyciszają ucznia i zwiększają motywację).
- Stosować przerwy w lekcji – nawet krótki odpoczynek uspokaja.
- Wymagać zapisywania istotnych informacji, uzgodnień, zadań do wykonania w domu.
- Prowadzić zajęcia w sposób zadaniowy – zadanie ukierunkowuje stan pobudzenia i ułatwia skupienie uwagi.
- Konieczna jest współpraca z rodzicami ucznia, a czasem z psychologiem i lekarzem.

Trudności szkolne uczniów z zespołem Aspergera

Do szkół mogą też uczęszczać dzieci z zespołem Aspergera (zaburzenia ze spektrum autyzmu, zaburzenia organiczne mózgu).

Zespół Aspergera to zaburzenia funkcjonowania mózgu z przewagą zaburzeń przetwarzania informacji m.in. informacji zmysłowych (dźwiękowych, wzrokowych, dotykowych, węchowych, smakowych, równowagi – różnego rodzaju nadwrażliwości z jednoczesnym ograniczeniem zakresu zainteresowań i empatii. Uczniów z tym zaburzeniem cechują zwykle ograniczenia w kontaktach społecznych z rówieśnikami oraz trudności polegające na dosłownym rozumieniu wypowiedzi.

Zaburzenia przetwarzania informacji zmysłowych mogą występować głównie w postaci:

- **nadwrażliwości zmysłowej** – do mózgu dociera zbyt wiele bodźców i powoduje to przeżywanie dyskomfortu (czasem aż do bólu);
- **podwrażliwości zmysłowej** – do mózgu dociera zbyt mało bodźców i jednostka szuka okazji do pobudzania układu nerwowego;
- **zaburzeń organizacji informacji** – informacje docierają nie w pełni, nieregularnie lub nie są właściwie powiązane;
- **brak celowych i prawidłowych reakcji** z powodu nieodpowiednio przetwarzanych informacji.

Dzieci i uczniowie z zespołem Aspergera miewają nadwrażliwość słuchową i czasem absolutny słuch muzyczny, niekiedy duże zdolności do uczenia się języków obcych, bywają geniuszami matematycznymi, astronomicznymi, znakomitymi fizykami, programistami.

Jak można pomóc uczniowi z zespołem Aspergera?

Wszyscy uczniowie z zespołem Aspergera mają orzeczenia i wskazania dotyczące pracy z nimi. Należy uzyskać od rodziców jak najwięcej informacji o dziecku (lub bezpośrednio od ucznia, jeśli mamy do czynienia ze starszym uczniem z zespołem Aspergera). Nauczyciel powinien jak najwięcej wiedzieć o cechach takiego dziecka, rytuałach, które ono

zachowuje, jego zainteresowaniach, oczekiwaniach itp.
Tę wiedzę należy uwzględnić w pracy.

Należy:

- Mówić do ucznia prostym, zrozumiałym językiem (bez przenośni, porównań).
- Nie zmieniać dni ani godzin lekcji, stosować ten sam tryb, przebieg i czas (dzieci z zespołem Aspergera nie lubią zmian – tracą wtedy poczucie bezpieczeństwa).
- Stosować wzmocnienia pozytywne.
- Prosić o zapisanie tego, co uczeń ma ćwiczyć w domu.
- Starać się nie dotykać dziecka/ucznia – może mieć nadwrażliwość dotykową.

• **Stawiać jasne wymagania i je egzekwować.**

Wiele wskazań do pracy z dziećmi z ADHD i z zespołem Aspergera znajdują Państwo w podanej bibliografii.

Mam nadzieję, że przedstawiony skrótowo materiał przybliży Państwu problem dokonywania diagnozy i pozwoli lepiej pracować z uczniami, nie pomijając ich indywidualnych cech, możliwości, ale je rozwijając.

BIBLIOGRAFIA – tu można szukać rozszerzenia omawianej problematyki.

- M. Bogdanowicz, *Psychologia kliniczna dziecka w wieku przedszkolnym*, WSiP Warszawa 1985.
- M. Bogdanowicz, *Integracja percepcyjno-motoryczna. Teoria, diagnoza, terapia*, CMPP-P, Warszawa 2000.
- M. Bogdanowicz, *Ryzyko dysleksji. Problem i diagnozowanie*, Harmonia, Gdańsk 2005.
- R. Borowiecka, *Dziecko w równowadze*, Centrum Edukacji, Diagnostyki i Terapii Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2010.
- A.D. Bragdon, D. Gamon, *Kiedy mózg pracuje inaczej*, GWP Gdańsk 2006.
- W. Brejnak, *Dysleksja*, PZWL, Warszawa 2003.
- I. Czajkowska, K. Herda, *Zajęcia korekcyjno-kompensacyjne w szkole*, WSiP, Warszawa 1996.
- Diagnoza dysleksji*, (red.) G. Krasowicz-Kupis, Wyd. Harmonia, Gdańsk 2012.
- L. Eliot, *Co się tam dzieje. Jak rozwija się mózg i umysł dziecka w pierwszych pięciu latach życia*, Media Rodzina, Poznań 2003.
- T. Gąsowska, Z. Pietrzak-Stępkowska, *Praca wyrównawcza z dziećmi mającymi trudności w czytaniu i pisaniu*, WSiP, Warszawa 2007.
- S. Goddard Blythe, *Harmonijny rozwój dziecka*, Świat Książki, Warszawa 2010.
- L. Jackson, *Świry, dziwadła i zespół Aspergera*, Fraszka Edukacyjna; Synapsis, Warszawa 2005.
- Ph.C. Kendall, *Zaburzenia okresu dzieciństwa i adolescencji*, GWP, Gdańsk 2004.
- G. King, *Umiejętności terapeutyczne nauczyciela*, GWP, Gdańsk 2003.
- M.L. Kutscher, *Dzieci z zaburzeniami łączonymi*, LIBER, Warszawa 2007.
- R.J. MacKenzie, *Kiedy pozwolić, kiedy zabronić*, (wyd. 3), GWP, Gdańsk 2008.
- A. Matczak, *Zarys psychologii rozwoju*, Żak, Warszawa 2003.
- Mini-max o dysleksji* (red.), D. Mielcarek, Seventh Sea, Warszawa 2007.
- S. Mika, *Skuteczność kar w wychowaniu*, PWN, Warszawa 1969.
- U. Osza, *Psychologiczna analiza procesów operowania liczbami u dzieci z trudnościami w matematyce*, Wyd. UMSC, Lublin 2009.
- Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, (red.) M. Żebrowska, PWN, Warszawa 1980.
- H. Spionek, *Zaburzenia psychoruchowego rozwoju dziecka*, WSiP, Warszawa 1965.
- H. Spionek, *Psychologiczna analiza trudności i niepowodzeń szkolnych*, WSiP, Warszawa 1970.
- H. Spionek, *Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne*, PWN, Warszawa 1973.
- Z. Włodarski, A. Matczak, *Wprowadzenie do psychologii*, WSiP, Warszawa 1996.